

Обставини справи

У 2021 році заявники, які підтримували опозиційні політичні сили в росії, подали документи на висунення своїх кандидатур на муніципальних виборах у місті Бердськ. Вони балотувалися як незалежні кандидати або в складі Бердської коаліції 2021 року. Після того, як заявники подали необхідну кількість підписів, які були перевірені виборчими комісіями без виявлення будь-яких порушень, їм було відмовлено в реєстрації на підставі листів Головного управління Міністерства юстиції, що містили дані, зібрані поліцією, про причетність заявників до діяльності заборонених екстремістських організацій.

Підставами для встановлення такої причетності стали такі види діяльності заявників, як участь у протестах проти ув'язнення Навального, надання правової допомоги затриманим під час мітингів особам, публікація інформації, пов'язаної з протестами, отримання платежів від організацій, пов'язаних з Навальним тощо.

Заявники оскаржили відмови в реєстрації до Бердського міського суду, який визнав інформацію, отриману через листи, достатнім доказом причетності заявників до діяльності організацій, визнаних екстремістськими. Він відхилив як недоречні аргументи заявників про те, що жодним попереднім судовим рішенням не було встановлено їхньої причетності до заборонених організацій.

Подальші спроби заявників оскаржити це рішення виявилися безуспішними.

До ЄСПЛ заявники скаржилися за статтею 8 Конвенції на збір поліцією їхніх персональних даних, що вказували на їхні політичні погляди, розкриття цих даних виборчій комісії та їх використання як підстави для відмови в реєстрації кандидатами на муніципальних виборах. Вони також скаржилися, що обмеження їхніх пасивних виборчих прав через стверджувану минулу діяльність у заборонених організаціях становило порушення статей 10 і 11 Конвенції.

Оцінка Суду

Щодо статті 8 Конвенції

ЄСПЛ нагадав, що саме зберігання інформації щодо приватного життя особи, включно з даними, що розкривають її політичні погляди та участь у мирних протестах, становить втручання в право на повагу до приватного життя, гарантоване пунктом 1 статті 8 Конвенції (див. рішення у справах *Catt v. the United Kingdom* № 43514/15, §§ 9–10 і 93, від 24 січня 2019 року, та *S. and Marper v. the United Kingdom* [ВП], №№ 30562/04 і 30566/04, § 67, ECHR 2008).

Таке втручання порушує статтю 8 Конвенції, якщо воно не було здійснено «згідно із законом», не переслідує одну або кілька законних цілей, перелічених у цій статті, та не є «необхідним у демократичному суспільстві».

У цій справі збір даних здійснювався, як видається, на підставі загальних повноважень поліції. Водночас нормативно-правова база щодо збору, зберігання та використання цих даних була недостатньо визначеною. Зокрема, не існувало конкретної законодавчої основи для спостереження за опозиційними політиками або політичними активістами, а також не було чітких критеріїв, що регулювали б збір та передачу таких даних.

ЄСПЛ із занепокоєнням зазначив, що заявники не мали жодного способу дізнатися, яка інформація про них збиралася й на якій підставі, не мали доступу до цієї інформації та не могли оскаржити її достовірність. Це є особливо проблематичним з огляду на чутливий характер зібраних даних, що розкривали політичні погляди та діяльність заявників, а тому потребували підвищеного рівня захисту (див. згадане рішення у справі *Catt v. the United Kingdom*, § 12).

ЄСПЛ також зазначив, що, як і у згаданій справі *Catt v. the United Kingdom*, критерії, які поліція використовувала для збору відповідних даних, не були чітко визначені. Отже, дані, на які посилалися в національних провадженнях для відмови в реєстрації заявників, збиралися на *ad hoc* основі, без достатньої прозорості щодо їхнього точного обсягу або змісту.

Отже, ЄСПЛ дійшов висновку, що втручання в право заявників на повагу до приватного життя не було здійснено «згідно із законом» у значенні пункту 2 статті 8 Конвенції.

Крім того, Уряд не навів жодної законної мети. Навіть припустивши, що з огляду на обставини справи втручання переслідувало одну або кілька законних цілей, перелічених у пункту 2 статті 8 Конвенції, ЄСПЛ вважав, що збір і зберігання даних у цій справі був особливо проблематичним з кількох причин.

По-перше, зібрані дані стосувалися політичних поглядів заявників, які, як зазначалося, належать до особливої категорії чутливих даних, що вимагають підвищеного рівня захисту (див. згадані рішення у справах *Catt v. the United Kingdom*, § 12, і *S. and Marper v. the United Kingdom*, § 76).

По-друге, поліція склала докладні дос'є, що містили інформацію про мирну й законну політичну діяльність заявників. Попри те, що деякі заявники піддавалися адміністративним покаранням за участь або заклики до участі в несанкціонованих зібраннях, не було жодних ознак того, що хтось з них вчинив насильницькі або інші дії, що могли б виправдати таке інтенсивне спостереження.

По-третє, невибірковий і безстроковий збір даних про політичну діяльність заявників міг мати негативні наслідки на здійснення ними прав, передбачених Конвенцією (там само, § 123).

По-четверте, Принципи збору даних, викладені в Рекомендації № R(87)15 Комітету міністрів Ради Європи, що регулює використання персональних даних у секторі поліції, передбачають суворі обмеження щодо збору даних про осіб виключно на підставі їхньої належності до рухів або організацій, незаборонених законом. У цій справі дані заявників були зібрані через їхню причетність до

організацій, які на момент збору даних діяли на законних підставах і проти яких не було порушено жодного розслідування.

Отже, ЄСПЛ виснував, що втручання не було здійснено «згідно із законом», не переслідувало законну мету і не було «необхідним у демократичному суспільстві». Відповідно, було порушено статтю 8 Конвенції.

Щодо статей 10 і 11 Конвенції

По-перше, ЄСПЛ розглянув питання відсутності передбачуваності майбутніх виборчих обмежень для заявників. Коли вони брали участь у протестах, надавали правову допомогу протестувальникам або поширювали дописи в соціальних мережах, ці дії мали виключно мирний характер. Вони не могли розумно передбачити, що їхню діяльність буде згодом використано для позбавлення їх виборчих прав на підставі законодавства, якого ще не існувало, стосовно організацій, які ще не були визнані екстремістськими. Це питання є подібним до питання, порушеного у справі *Andrey Rylkov Foundation and Others v. Russia* (№№ 37949/18 та 83 інші, § 111, від 18 червня 2024 року), у якій ЄСПЛ визнав, що ретроактивне застосування закону й очікування від заявників передбачити правові кваліфікації, що не існували на момент вчинення ними їхніх дій, становили суттєву проблему. У цій справі ЄСПЛ постановив, що покладення на заявників обов'язку передбачити майбутні правові кваліфікації становило неможливий і необґрунтований тягар, а такі очікування мають негативний вплив на свободу вираження поглядів.

По-друге, ЄСПЛ звернув увагу на нечіткість поняття «причетність» до екстремістських організацій, що дозволило національним органам влади класифікувати потенційно необмежене коло законних дій як підстави для позбавлення права балотуватися на виборах. Загальний і невизначений характер цього поняття означав, що практично будь-який зв'язок, навіть мінімальний, з політичним рухом Навального міг бути витлумачений як «причетність».

Попри те, що захист демократичних інститутів від екстремізму може бути законною метою в принципі, у цій справі органи влади ретроактивно покарали за мирну політичну діяльність, законну на момент її здійснення. Національні суди не провели жодної змістовної оцінки пропорційності, не дослідивши характер діяльності кожного заявника та не встановивши жодного реального зв'язку з екстремістською діяльністю. Нечіткість застосовних положень та їхнє розширене тлумачення призвели до правової невизначеності, що є несумісною з вимогою щодо того, що обмеження основоположних прав мають бути «встановлені законом», а також не продемонстрували жодної «нагальної суспільної потреби», яка б виправдовувала такі обмеження як необхідні в демократичному суспільстві.

З огляду на викладене ЄСПЛ дійшов висновку, що втручання в права заявників, передбачені статтями 10 і 11 Конвенції, не було «відповідно до закону» і «необхідним у демократичному суспільстві». Відповідно, було порушено статті 10 та 11 Конвенції.

Висновок

Порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя).

Порушення статті 10 Конвенції (свобода вираження поглядів).

Порушення статті 11 Конвенції (свобода зібрань та об'єднання).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 27 травня 2025 року й набуло статусу остаточного 27 серпня 2025 року відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.